

ze niet ineenstorten, aan de leiding van hun God, in dit schrikkelijk gebeuren. Zij moesten ook leren zien op dat woord, waarop ik reeds wees, van den klaagprofeet, d.w.z., zij ook, zij mogen tenslotte niet weigeren getroost te wezen. Zij mochten dan toch allereerst ook zien op de heerlijkheid, die hun kinderen deelachtig geworden waren. Ik herinner hier aan het slotvers van Vondels rei, waarin hij het de weenende moeders toeroept:

Bedruckte Rachel, schort dit waeren:
Uw kinders sterven martelaeren,
En eerstelingen van het zaed,
Dat uit uw bloed begint te groeien,
En heerlijk tot Gods eer zal bloeien,
En door geen wreedheid en vergaet.

Zóó is het dan toch ook. Altijd weer, als er menschen lijden en sterven voor Gods zaak, en de klacht, om dat lijden en sterven, vernieuwd wordt, mag hierheen verwezen worden.

Wij willen, ten opzichte van deze ouders, zwijgen over een argument, dat men in soortgelijke omstandigheden vaak te berde brengt, dat ze nl. voor zeer veel leed, angsten, moeiten, zorgen zijn gespaard. Want, welk ouder zou niet graag duizend, duizend zorgen dragen, als hij zijn dierbaar kind maar mocht behouden? Maar, wèl staat het, ten opzichte van die ouders, zóó, dat ze verwaardigd zijn mee te lijden en te mogen offeren voor het levensbehoud van den Zaligmaker. En, wie God zooveel heeft afgevraagd (ook die meening is door menigeen geopperd), zou Hij die ook niet zeer begenadigen? Er is onder meer dit van gezegd: „En zeker heeft God hen niet ongetroost gelaten, die om den wil van Zijn heilig Kind Jezus scheiden moesten van hun bloed.” Zou dan ook uit dit aangrijpend verlies voor deze ouders (God vergist zich immers nooit) niet een eeuwige winst geboren zijn?

En, wat ons-zelf betreft, wij, die nu achter dit alles staan en danken kunnen voor de redding van het Kind Jezus: O, het moet ons toch tot nog iets anders drijven dan tot danken alleen. Wij

liggen toch, eer we 't weten misschien, naar het wezen van de zaak, midden in het verdriet der ouders van Bethlehem. In ieder geval staan wij bloot aan het gevaar met name onze kinderen lief te hebben boven God, zelfs zóó, dat wij ze, na hun dood, d. i. nadat God ze van ons nam, nog niet aan God kunnen overgeven. En dit geldt, wijder gezien, allen, die zich ergens zóó aan hechten, dat wij het maar niet aan God kunnen afstaan. En, als de groote Meester het ons dan ontnemt, weigeren wij getroost te wezen.

„Wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen.” Wij moeten het alles leeren overgeven aan God, ook onze kinderen. Dan kan er van een ongetroost willen zijn, geen sprake wezen, want dan leert ge ze zelfs begraven, want dan begraaft ge ze tenslotte in den wil van God. O, daartoe is heel veel noodig. Zoolang wij meten naar den maatstaf van aardisch, vleeschelijk, tijdelijk geluk, zullen wij, altijd weer, bij 't naderen van de smart, weigeren getroost te wezen. Maar, nu is God zoo goed over ons: door de smarten van het bestaan dwingt Hij ons tot Hem uit te gaan. O, er kan geweldig leed komen, zie maar op de ouders der vermoorde kinderen van Bethlehem. Maar, zie dan ook op Hem, om Wiens wil dit alles geschiedde, op den Christus, en wat Hij leed voor ons, denk, in 't bijzonder in uw vader- of moeder-smart, aan de liefde des Vaders, die Zijn eenig Kind, tot zulk een schrikkelijken nood en dood, in Zijn onschuldigheid, ons tot zaligheid overgaf.

Zwijg dan, het ga zoo 't wil, toch Gode stil.

Zalig, wie voor Christus lijden mag, al is het ook in de berooving van wat ons 't liefste was wellicht.

Houd vast, hoe donker 't worden mag (zie maar op het lot van het Kind Jezus, den Man van smarten met de doornenkroon, den Triumfantelijke tot in eeuwigheid) aan de leiding Gods, een leiding, die altijd voert tot heerlijkheid.

DE STERKTE VAN HET OUDE LEVEN

DOOR

G. SEVENSMA—THEMMEN

I.

Elken morgen zat ze op dezelfde plaats tegenover het portret en als ze na de boterham aan het bijbellezen toe was, dan moest ze even naar hem opzien, als om vergunning te vragen, dat zij het nu maar deed. Ze las hardop, want dan werden haar gedachten bij de zinnen vastgehouden door het geluid van haar eigen stem, het geluid, dat haar zoo nieuw en hard leek bij het uitspreken van de oude, bekende woorden, die in haar bewaard lagen met de muziek van zijn klank. Maar ze had tenslotte toch dit vreemde, dit van-haar-alleen aangedurfd, omdat anders haar immer-naar-het-verleden-reizende gedachten telkens wegzwierven. Ze wilde steeds nog luisteren, ook nu hij niet meer tot haar spreken kon. Haar heele leven was eigenlijk één luisteren geweest, als kind naar den vader, die met weinig woorden getracht had hun de dubbele opvoeding van vader en moeder beide te geven, en van heel jonge vrouw af naar den man, die haar schuchtere wezen omklankt had met de muziek van zijn liefde. Ze was nooit moede geworden te luisteren, haar innerlijk had nooit zijn woorden weg willen dringen, zijn woorden van raad, zijn woorden van terechtwijzing ook wel, ze wist zichzelf zoo klein en wankel in het groote leven, dat bij elke beslissing, die er genomen moest worden, bij elke keuze, waarvoor ze kwam te staan, haar vragende blik allereerst ging naar hem — hij zou het wel weten. Hij schertste er wel eens over:

„Maar, kindje, dat kun jij immers veel beter dan ik. Je bent altijd zoo bescheiden,” maar dan dacht ze meteen dankbaar: maar ik kan het door jou.

En nu hij er niet meer was — nu kon ze niets meer, dacht ze. Of eigenlijk, nu kon ze misschien nog één ding: hardnekkig verdedigen alles, zooals het was geweest met hem en afweren al het nieuwe, het vreemde, dat binnen wilde dringen van haar-alleen.

Toch kon ze haar leven niet dichtsluiten voor dit nieuwe. Het wonen hier al, in een andere omgeving, in een kleiner huis, waar de oude, zware meubels haar soms zoo wonderlijk stonden aan te staren, alsof ze wilden vragen:

„Wat doen we hier eigenlijk, jij en wij?”

zette haar elken morgen met een verschrikt gezichtje tegenover den nieuwen dag.

Ja, wat doen we hier eigenlijk? Zoo vroeg ook zij zich telkens af. Maar de jongens hadden besloten: ze moest maar bij de familie gaan wonen, dat was gezellig, voor hen ook veel handiger om eens over te komen dan daar heelemaal in het Noorden, waar ze eigenlijk niets hadden, dat hen trok. En ze had de billijkheid van hun verlangen dadelijk toegegeven: wat moest zij, als vrouw alleen, in een stad, waar ze ondanks hun lange woon, toch nooit waren ingeburgerd? Maar wat het verstand gereede aanvaardt, wil het hart daarom nog niet altijd en toen ze den laatsten keer door het groote, holle huis liep, waar ze ieder hoekje kende, ieder reetje in de verf, iedere plank, die kraakte, had ze de neiging om ergens verscholen te gaan zitten en te smeeken:

„Och, laat me maar. Ik had het hier zoo goed. Wat moet ik met een nieuw begin aanvangen?”

Ze hadden het zoo goed gehad. Hoe wijder de kloof werd, die haar scheidde van het verleden, hoe zonniger dat onbereikbare land haar scheen vanuit haar grauwe, eenzame heden. En toch was hun leven naar het uiterlijk zoo heel simpel geweest: haar man, een stoere, eenzame werker, die weinig gewaardeerd werd op zijn kantoor en die, daardoor belemmerd in zijn promotie, zijn weetgragen geest in vrije uren trachtte te voeden met allerlei studie en zij — een altijd dribbelend, heel bescheiden huismoedertje. Men merkte hem wel op; hij was geen persoonlijkheid, die men onverschillig voorbij kon gaan,

maar voor velen was zijn geestelijke superioriteit een oorzaak tot antipathie. Haar kende men nauwelijks en alleen een enkele heelingewijde wist, hoe haar zachte, stil-zonnige leven het ongeweten middelpunt was van het gezin. En geen kon vermoeden, hoe de sterkte van den man zich altijd weer boog tot de stille omkoesting van haar vereering, waarmede zij hem zoo gulweg schonk, wat de buitenwereld hem onthield. Hij voelde zich in zijn dagelijksch werk dikwijls als de gebondene, die met stroeve gebaren tracht nog iets zoo goed mogelijk te doen, maar zoodra zijn huisdeur hem binnensloot in de veiligheid van zijn eigen home en al het andere buitenhield als het verre, vreemde, dat hem niet meer raken kon, kwam de ontspanning over hem, lieten de handen los en over zijn bleek, strak gezicht daagde de zweem van een glimlach, als hij zijn huiskamer binnentrad. Zij zag het met een eersten blik en 't was haar een zoete pijn, dat zij hem dat vermochten te geven — de jongens en zij. Want de jongens namen hem van zijn binnenkomen af in beslag, heel den dag hadden ze hun ervaringen voor hem opgegaard en na zijn moeilijke eenzaamheid dook hij nu met hen onder in de vragen en den jool van hun kinderleven. Ook in den jool, hun huiskamer daverde dikwijls van den lach en Moeder moest wel eens wat wanordelijkheden door de vingers zien. Zij kon het niet van zich verkrijgen, belemmerend tusschenbeide te treden; als straks de jongens naar bed waren, zou ze wel weer opruimen, troostte ze zich en luisterde met een glimlach naar hun schallende vreugd.

Ze luisterde zooveel — de Moeder. Door den dag naar de verhalen van haar beide kinderen, die wel bij haar kwamen met de explosie van hun plotselinge, geweldige ondervindingen, maar die, wat dieper in hun hart lag aan vragen en ervaringen, bewaarden voor den Vader, die raad voor alles wist. En 's avonds luisterde zij naar haar man, als hij haar deelgenoot maakte van wat hij dien dag als last ontvangen had of haar mee wilde laten genieten van wat zijn geest aan rijkdom ontving. Zij vond, dat dit al het minste was wat zij kon doen — luisteren. Zij zag wel eens bewonderend naar andere moeders, die handelend en richtend optraden in het leven van hun

kinderen, maar voor zij de eerste poging daartoe zou willen doen, had ze al lang hulpeloos opgezien naar haar man. Nee, dacht ze dan, daar was zij niet bekwaam voor, dat kon ze niet. 't Was maar gelukkig, dat bij haar jongens de vader zoo'n vaste stuur en richting gaf.

En ze wist niet, dat ze in haar stille, begrijpende luisteren het kostelijkste werk deed, dat als een schat bewaard lag in het leven van haar man en kinderen. Een schat, waarvan nu nog niemand wist dan de Vader alleen. Al kwamen de jongens, vooral in het grooter worden, altijd bij hem, al scheen hij steeds als een kameraad in het middelpunt van hun belangstelling te staan, veel meer dan zij zelf vermoedden, oefende Moeders stille doen zijn invloed op hen uit, leefde, het meest in oogenblikken van ziekte en zorg, Moeders liefde als een troost om hen heen. En hij dacht wel eens: misschien — als ik er niet meer ben — dat ze 't dan bemerken.

Ze kozen geen van beiden Vaders loopbaan, een onuitgesproken tegenzin hield hen daarvan terug. Johan werd leeraar en Koos, die van kind af had zitten knutselen met raadjes en schroefjes, kreeg, na een grondige technische opleiding, een plaats als bedrijfsleider in een fabriek in het Zuiden van het land. Zoo bleven de oudjes met z'n beiden achter, maar in de vacantes was het, of het jonge leven opnieuw openbloeide: bij de verhalen van zijn jongens kwam er een nieuw levensverschiet, kwamen er nieuwe mogelijkheden voor den Vader zelf opdoemen. De bitterheid over de ondervonden teleurstellingen verzachtte, hij mocht het immers nog weer overdoen — in zijn kinderen! En als hun bestaan maar vrijer en rijker mocht zijn dan het zijne, wat deerde het dan, of hij tot het afgaan van zijn dagen een gebondene bleef? Wat hij miste in zijn maatschappelijk werk, dat ontving hij immers met handvullen overvloeds in zijn huiselijk leven: liefde en waardeering. Hij zag zijn jongens groot worden zonder zorgen, waar andere ouders gebukt gingen onder het leed, dat opgroeiende kinderen hun aandeden. Zijn huis had nog altijd voor hem dezelfde lokkende vriendelijkheid als toen hij het nieuw en jong met zijn vrouw had gebouwd. Zou hij God dan niet danken voor zooveel zegeningen?

Toen, terwijl zijn dankbare deemoed hem verzoende met wat er aan bitteris en krenking voor hem was geweest, terwijl zijn leven zich in hem toesloot tot een gaaf geheel, goed, omdat het van God kwam, voegde de Werkmeester plotseling de laatste schakel in en nam de keten weg.

Niemand had het verwacht, hij leek nog zoo sterk en robust, hij praatte nooit over ouder-woorden of over een naderend einde. Maar hij leefde wel naar het einde toe, dat had zijn vrouw geweten aan duizend kleine dingen, aan den toon van zijn bijbellezen, aan de mildheid, waarmee hij het leven aanzag, aan den glans, die de matheid van zijn gezicht verklaarde. Zij had geweten en eigenlijk toch niet willen weten, omdat ze de gedachte aan de vereenzaming, waarin zij achter zou blijven, niet aandurfde. Hoe moest dat gaan — zij, die altijd achter hem geschuild had in alle stormen, die God over hen losliet en dan — alleen, zonder bescherming, midden in het woeden van alle winden? Niet meer geborgen in zijn liefde, maar arm en beroofd, een klein, eenzaam mensch, die nooit geleerd had alleen te gaan?

Maar toen Gods hand hem gelegd had in de groote rust en ze neerzag op zijn stille, vredige gelaat, moest haar klein-egoïstisch bekommeren wel zwijgen en waren de tranen, die zij schreide, niet van leed om wat zij verloor, maar van een weenende blijdschap om de zaligheid, die hij van zijn Heiland ontvangen had.

II.

Mevrouw Godewaard zocht met haar breiwerk het schimmetje bleeke winterzon, dat nog even fleurde in het hoekje van de kleine voorkamer. Ze kon vanaf dit plaatsje de laan afzien en meteen het oog houden op de werkzaamheden van het nog-kinderlijke daghulpje, dat nu bezig was de tafel af te ruimen en dan de kamer moest doen. Het was haar eigenlijk alles zoo vreemd nog: in haar oude huis had ze een al-bejaarde, vertrouwde dienstbode gehad, die in de dagelijksche zorgen en beslommeringen deelde als een lid van het

gezin en die haar maar noode alleen gelaten had, toen ze van woonplaats veranderde. En nu was haar eenige aanspraak dit schuwe kind, dat wel haar best deed, maar dat voor de oude vrouw meer schichtig ontzag dan genegenheid had. Enfin — het was toch maar het beste zoo, een vreemd meisje heelemaal bij zich in huis, daar schrok ze ook wat van terug, ze kon het met dit kleine ding en zoo nu en dan eens een werkster best af in haar peuterige huisje. En als de jongens kwamen — dan waren ze onder elkaar — dan stoorde geen vreemd gezicht de gezamenlijke herinneringen.

Als de jongens kwamen — Ze staarde naar buiten in de grijze, wintersche dorpslaan, waar de huisjes kouwelijk achteruitgedoken stonden, waar wat traag morgenbeweeg langs ging van een melkkar of een slagersjongen, fluitend op zijn fiets. Wat trok het al naar de Kerst, ze moest er nu heusch aan gaan denken, het hielp niet meer, of ze tegen zich zelf zei: o, dat duurt nog zoo lang — Nee, het duurde niet lang meer — straks zou het Kerstfeest zijn — en dan —

Ze had zoo gehoopt, dat ze bij haar zouden zijn. Maar Johan had een paar dringende vergaderingen — misschien, dat hij Oud en Nieuw nog over zou komen — en Koos kon van te voren niets zeggen, dat hing heelemaal af van den gang van het werk: het kon evengoed niet als wel zijn. Het vorig jaar, bij Vaders leven, was hij ook niet thuis geweest, hij had een veel meer wisselvallig bestaan dan Johan. Ze waren allebei al eens komen kijken dit najaar, hoe ze hier zat, maar ze had ze samen nog niet aan haar tafel gehad en daarnaar verlangde ze, naar den naglans van het oude gezinsleven, al moest daar dan nu ook altijd een smartelijke gebrokenheid in zijn.

Het tuinhekje klapte en ze keek op van haar dwalende gedachten. Hé — Frans al, zoo vroeg op den morgen — wat zou die hebben? Terwijl hij over het grintpaadje toeliep op de deur, kon ze scherp zijn profiel zien en het viel haar op, hoe oud hij werd, hoe beverig en rimpelig de lijnen in zijn gezicht waren. — Och, ja, Frans ook al — gelijkmoedige, fleurige Frans ook — ze werden allen te zamen oud. Eén echter was niet oud geworden — haar eigen man. — Hij was neergeveld als een nog krachtige boom en nooit zou haar geest

hem uitgeteerd — afgeleefd zien — Hij was van haar heengegaan zooals hij naast haar geleefd had: een mensch van kracht.

„Ja,” schrok ze weer op, toen de klopp op de deur herinnerde aan het bezoek, dat kwam.

De oude man trad de kamer binnen. Ze leken op elkaar, deze broer en zuster, ze hadden hetzelfde glanzend-kinderlijke in hun verouderende gezichten.

„Zoo, zus, goeien morgen. — Heb je 't zonnetje opgezocht? Je hebt gelijk, 't is buiten bar guur.”

„Dag, Frans. — Doe je je jas niet even uit?”

„Nee — nee — dank je. Ik blijf maar een oogenblik. Maar ik zeg tegen Frouke: dan ga ik meteen maar even.”

Ze zag vragend naar hem op, want achter zijn laatste woorden lag een heenwijzing naar iets moeilijks, dat komen ging.

Hij keek even om naar de andere kamer, maar het kleine meisje was in de keuken gebleven.

„Heb je al nader bericht van de jongens?” vroeg hij zacht en beschroomd.

„Nee,” antwoordde ze met een pijnlijk trekken om den mond, alsof het haar tot schande was.

„Nu, daarom,” zei hij, zijn moed verzamelend. „Kom dan de Kerstdagen bij ons. Frouke zei ook: wat zal ze nu die beide dagen in dat stille huis — Dan komen alle herinneringen maar boven. Ze kan immers veel beter bij ons zijn, dan heeft ze aanspraak en als de kinderen dan nog eens aankomen” —

Hij hield in, want tegenover hem schudde ze het hoofd met bevende lippen.

„'t Is heel vriendelijk van jullie, Frans,” sprak ze haperend. „Maar ik kan het toch niet doen.”

„Waarom niet?” drong hij aan. „Je zegt zelf, dat je geen nader bericht van ze hebt en 't plan is, dat ze niet zullen komen. Er is dus geen reden, waarom jij thuis zou moeten blijven.”

Ze haalde even diep adem. Het was zoo moeilijk iets duidelijk te maken, iets, dat eigenlijk niets is.

„Nee, die is er ook eigenlijk niet. Maar voor mij is hij er wel. Ik kan de deur niet sluiten, ik zou geen oogenblik rust hebben. Stel je voor, dat een van de jongens voor een gesloten deur kwam. Je zult misschien zeggen: nu, wat dan nog — dan komen ze bij ons. Och, ja, dat is ook zoo. Maar ik kan het toch niet doen, Frans. Ik moet het ouderlijke huis voor hen openhouden, ik moet klaar zijn.”

Hij keek haar een oogenblik zwijgend aan en haar hulpelooze, smeekende blik maakte hem zijn verzoek tot een wreedheid. Het was immers ook zoo — hij begreep het best — ze wou niet uit huis, als een van de kinderen nog eens kwam. Hij had het ook al tegen Frouke geopperd, maar die was veel practischer, die zei:

„Nou, maar voor die mogelijkheid heeft zij toch geen twee dagen in eenzaamheid te zitten. De jongens kunnen den weg naar ons toch zeker ook nog wel vinden, hoop ik.”

Och, ja — och, ja — maar dat was het toch eigenlijk niet. Frouke begreep dat zoo niet, die vond het niet goed, dat Anne ook maar de kans liep de Kerstdagen alleen te zijn en daarom had ze 't al bedisseld, dat ze dan maar bij hen moest komen — ze greep altijd de gelegenheid aan om voor een ander een pleziertje te bedisselen — voor hij er eigenlijk nog goed over gedacht had. En ja, als Frouke 't zoo zei: „Ze moet niet zitten te prakkizeeren, 't is de eerste keer na zwagers sterven,” dan moest hij erkennen: „Ze heeft gelijk, 't is veel beter, dat Anne bij ons komt,” maar nu hij tegenover haar stond, had hij van 't eerste oogenblik af gevoeld, dat zijn reis vergeefs zou zijn en hij kon haar geen ongelijk geven ook. Maar 't was zoo moeilijk, om het Frouke duidelijk te maken, dat het geen onwil was bij Anne, maar dat ze toch eigenlijk niet weg kón.

Zijn zuster tegenover hem had zijn gedachtengang gevolgd naar zijn huis, want ze zei ineens:

„Je moet vooral aan Frouke zeggen, dat ik het erg hartelijk van haar vind, zoo aan mij te denken. Maar — ik moet klaar zijn — voor de kinderen. Ik hoop, dat ze dat begrijpt.”

Maar ze wist tegelijk, dat Frouke 't niet zou begrijpen. Frouke rekende niet met zulke onwezenlijke dingen, voor die was alles heel

nuchter en tastbaar. En ze zuchtte even. Och ja, 't was wel gezellig voor haar, de aanspraak van de familie, maar eigenlijk — kwam die gezelligheid te laat, ze kon haar leven er niet meer voor openstellen, 't was altijd te stroef-gesloten geweest voor wat van buiten kwam. Eenzaam, maar rijk hadden ze geleefd „in hun vesting,” zooals de jongens wel eens schertsend zeiden en ze had nooit hinder gehad van de eenzijdigheid van hun rijkdom. Om de kinderen hadden ze in de latere jaren wel eens omgang gehouden met ouders van kameraden, maar 't was altijd een verluchting, als ze weer met elkaar alleen waren. Voor de jongens eigenlijk ook. Ze konden goed opschieten met schoolvrienden, ze waren in het huis van hun kameraden graag-geziene gasten, maar 't mooiste van alles was toch een vrije avond van Vader thuis en dan in hun jongensjaren sjoelen of andere spelletjes doen en later, in hun rijpenstijd, een rustig gesprek over de onderwerpen, die hun aan het hart lagen.

En met den eerlijken jongensspot voor eigen zwakheden kon Johan dan soms kribbig zeggen:

„Och, kom, Koos, laten we d'r es uit gaan. We zitten ook net altijd als kikkers op een kluitje.”

Maar de heldhaftigheid duurde gewoonlijk niet lang en met een glimlach van vergevende teederheid keken Vader en Moeder elkaar aan, als na niet zoo heel lang de buitendeur weer ging. Thuis — thuis.

Als ze uit logeeren gingen naar de familie, die allemaal ver af woonde, konden ze zich uitbundig verheugen op hun uitstapje, maar ze zeiden elkaar nooit, dat ze zich nog veel meer verheugden op de thuisreis.

Dat was zoo gebleven, ook in den studententijd en later, toen ze hun maatschappelijke plaats ingenomen hadden. Een paar vrije dagen — naar huis. — Maar steeds meer strekte het groote leven de eischende hand uit naar hun tijd en hun kracht, steeds meer krompen de oogenblikken van intimiteit in huis. Totdat hun „vesting” uiteengeslagen lag, omdat de dappere verdediger op den muur was gevallen. Zouden ze nu ook behoefte hebben, schuts en kinderlijke veiligheid te zoeken bij de moeder, die uit de puinhoopen toch weer poogde te bouwen? En die de wacht betrok bij het bolwerk van hun jeugd?

Frans stond op.

„Dus —” zei hij langzaam en vragend.

„Als ze komen,” antwoordde ze opeens vief en sterk, „loopen we wel eens even aan. En anders — blijf ik thuis. — Je moet geen zorg hebben om mij, Frans, ik ben niet eenzaam — ook niet, als ik die dagen alleen moet zijn. Ofschoon —” haar lippen begonnen verraderlijk te trillen, „ik wel erg verlang, om ze dán bij mij te hebben.”

Hij knikte in begripen. Ze stonden nu naast elkaar, de beide oudjes, en zooals hij in hun kindertijd vaak beschermend neergezien had op het tien jaar jongere zusje, zoo zag hij nu naar haar met den milden weemoed van den ouden man.

„Ik weet het wel, Anne, wij kunnen je niet helpen. We zouden het wel graag willen, maar God heeft voor ieder den eigen troost. Ook voor jou. Dag, zus. Blijf maar, hoor, ik kom er wel uit. 't Is koud bij de deur.”

„Dag, Frans. Vooral dank aan Frouke.”

Hij knikte maar.

Ze bleef bij het raam hem even nakijken, hoe hij het grintpaadje afliep, wat gebogen en onzeker. Toen hij het tuinhekje sloot, keek hij naar haar en groette met de hand en ze zag een ontroering naglienzen in zijn oogen.

En ontroering beefde ook in haar om alles, wat verloren gegaan was in het groote leven, waarin ze eerst als kinderen samen waren geweest en waarin ze nu stonden, elk op zijn eigen post, met een verre liefde, die toch altijd weer tot naderen reikte. Maar de wind, dien God door hun leven had doen gaan, had hen gebogen, elk naar eigen zijde en zij konden nooit weer worden als de rechte, jonge stammetjes, die dicht opeen opschieten in de beschutting van het bosch.

Er bleef een onrust in haar, nu de dagen opengingen naar het Feest van het Licht. Als ze 's morgens met haar Bijbel zat, dan legde een stille schaamte zich over haar zoekende, dwingende gedachten, dan moest ze het belijden :

O, Heere, ik mag zoo niet. Ik kan immers geen zegen op Uw Kerstfeest vragen, als het voor mij niet Uw feest is. En als hun komen zich stelt tusschen U en mij, ach, laat mij dan alleen Uw feest mogen vieren, o Heiland. Als wij maar bij Uw kribbe mogen zijn — zij ook. — Dat is het al.

Ze wilde zichzelf vermennen, niet aan den posttijd te denken, maar voor ze 't wist, zat ze al weer in haar hoekje en keek de laan af, waar ze van verre den postbode kon zien aankomen. En als hij dan kwam — met het bundeltje in zijn hand, dat zooveel kon bevatten — en hier een hekje binnenging en daar — dan klopte de spanning in haar borst: het kon toch best zijn, dat zij nog even schreven — een van beiden. — Maar hij ging telkens voorbij — en een eenzame verslagenheid zakte in haar neer, die haar op deed zien naar het portret met een smartelijk verlangen naar de liefde en de sterkte, die altijd om haar waren geweest.

Ach, als ze nog maar samen waren — wat kon hij haar altijd plagen, als er een berichtje van de jongens uitbleef en ze naar zijn gezicht keek, telkens als hij de brieven gehaald had:

„Zit je weer op den uitkijk, moeder? Als ze je zagen zitten, schreven ze vast elke post. Ik zal je zoo eens kieken en hun dan de foto sturen, dan vergeten ze 't nooit weer.”

En zij dan:

„Ja, plaag jij maar. Je loopt zelf even hard naar de bus, als-ie maar tikt.”

Hun oude jaren waren nog vol geweest van jonge plagerijen, totdat het stil werd in hun huis, stil van den dood. En in die stilte ging ze nu het Kerstfeest tegen, het feest van de Geboorte. Hij had den ganschen feestgang nog meegevierd, want vlak na Pinksteren was hij gestorven, als de rijpe aar binnengedragen in de Hemelsche schuren. En nu stonden ze in de stilte van zijn dood voor den nieuwen feestgang — zij en de jongens. Was het wonder, dat haar hart kreunde om in de schuts van hun liefde op te mogen gaan naar de kribbe van Bethlehem?

III.

Johan Godewaard stond met een strak-verbeten gezicht voor de klas. Het was er roerig, hij had een paar malen tot stilte gemaand, maar natuurlijk — 't geval moest eerst druk besproken worden. Enfin — laat ze maar even — hij moest zelf toch ook even bijkomen — en zijn prestige was voorloopig toch weg. Ja, zoo'n rector, daar heb je steun van — werkelijk een paedagogisch genie, vooral tegenover de leeraren.

Terwijl hij zijn schare overzag, de dicht-bij-elkaar-gestoken hoofden, de steedsche blikken achteruit naar hem, ziedde opnieuw de drift in hem op en zijn strakke, samengenepen lippen hielden met moeite den hevigen toorn binnen, die naar buiten wou in snijdende woorden. Hij rechtte zich wat strakker, tikte op den lessenaar en zei met een hooge kalmte in zijn stem :

„Ziezoo — het is afgelopen. We gaan aan de les beginnen.” Het roezigde nog even na met een snel woord, een spottenden glimlach, zijn kant uit, maar zijn klare, sterke blik hield tenslotte de overhand over hun half-gedurfd tegenwerking.

Hij zette de les in en niemand zou dien middag in zijn rustige manier van uitleggen, zijn sterke beheerschen van de klas vermoed hebben, dat in hem zijn werklust en zelfvertrouwen ten bloede toe geknauwd lagen.

Hij had tot dusver met de orde niet veel moeilijkheden gehad. Er was iets in zijn optreden, dat de meeste leerlingen dadelijk tot gehoorzaamheid noopte, maar bij een enkele opstandige natuur scheen zijn woord soms plotseling de vonk in het kruit van de weerbarstigheid te werpen. Zoo was het met dezen jongen ook geweest. Een onverdraaglijk wezen, waarover de leeraren steen en been klaagden, maar dat bij den rector een wit voetje had, omdat de vader een man van invloed was. Maar daar bekommerde Johan met zijn stoere, Noordelijke natuur zich niet om. Hij had al vaker bemerkt, dat de rector een oogendienaar was, niet iemand, die een stempel drukte op de school, maar het hinderde hem niet in zijn werk : hij kon zijn eigen

paadje wel gaan, al voelde hij dikwijls de verholen critiek op zijn wijze van optreden in de uiterst-beleefde woorden van den chef. Ze waren uit verschillend hout gesneden — de eene buigzaam, de andere ijzerhard — ze moesten elk maar blijven op hun eigen terrein. Maar vanmiddag — Hij had ernstige kwestie gehad met den lastpost, dien hij van September af nu ook onder zijn leerlingen telde en het slot was geweest, dat hij hem voor na de vacantie voor een tijd den toegang tot zijn lessen had ontzegd. De zoon met dat vonnis naar Papa. Papa naar den rector, de rector in angst, de jongen was toch al niet vlug — als zitten-blijven het gevolg eens was — en Papa bleek zeer verstoord over deze behandeling van zijn zoon — sprak misprijzend van leerkrachten, die dadelijk hun toevlucht moesten nemen tot zulke „kracht”maatregelen — die daardoor den goeden naam van de inrichting in gevaar brachten. Hij hoopte, dat de rector de kwestie tot een goed einde zou brengen — hij had veel vertrouwen in het inzicht van den rector betreffende zulke gevallen — niet iedereen had tact met jongens van dien leeftijd om te gaan.

En de rector had, onder den hoogen druk van deze vermeende lofprijzing, de zaak tot een goed einde gebracht, een goed einde voor den jongen. Maar hij had — in uiterst beleefde termen — het goed recht van den leeraar met voeten getreden en daarom stond Johan Godewaard, die niet strijden kon met beleefdheidsformules, maar alleen met scherpe, eerlijke woorden, nu met een bleek-verbeten gezicht voor de klas en deed daar zijn werk.

't Was de laatste middag voor de vacantie, maar er kwam niets in van het half uurtje voorlezen, dat anders altijd als toegift overschoot. Strak en onverdroten zette hij de les voort tot aan de laatste minuut.

Toen sprak hij, innerlijk-bevend, kort en sober het dankgebed uit. Een enkele wenschte hem een prettige vacantie, maar de meesten liepen zoo het lokaal uit, al weer druk redeneerend over het gewichtige onderwerp, over den triomf, dien de rebellie behaald had in hun klas.

Johan streek zich met een vermoeid gebaar over het voorhoofd. Gelukkig, die marteling was afgelopen. Nu beneden nog afscheid

nemen van den rector en de collega's en dan — vacantie. — Als die vergadering er nu maar niet was. —

Terwijl hij de trap afliep, met het zware gevoel van ontmoediging in zich, dacht hij ineens met een schok aan zijn vader, en een benauwende ontroering vloog hem naar de keel. Was Vader ook zoo door het leven gegaan — zoo ontmoedigd — tegengewerkt — verkeerd beoordeeld? Hij zag hem nog binnenkomen met het bleeke, strakke gezicht, dat langzaam opklaarde, als hij eerst maar thuis was. — In zijn herinnering van kind was dat beeld vastgelegd, de langzaam loskomende vroolijkheid dan, als de ban van hem af was. — Hij had het toen niet begrepen, waarom Vader zoo strak keek, als hij thuis kwam, terwijl hij later de joligste van hen drieën was. Nu begreep hij het, nu eigenlijk pas ten volle en hij sidderde voor de consequentie, die hij in zich voelde rijpen: Zou hij denzelfden weg moeten gaan? Was dit de erfenis, die zijn vader hem ongeweten had medegegeven? Hij leek in zooveel dingen op zijn vader, veel meer dan Koos, moest hij dit ook aanvaarden als zijn levensdeel? Als in perspectief zag hij de komende jaren — eenzaam — vol verbeterd leed. — En niemand —

Moeder. —

Als een kreet, die uit zijn binnenste voortbrak, was die naam opeens.

Moeder was er immers. — Moeder had het gedragen met Vader — Moeder zou het dragen met hem. — Moeder was sterk — de sterkte der lange levensjaren was in haar. —

In de leeraarskamer nam hij vluchtig afscheid van de anderen.

„Tot morgen,” zeiden er sommigen, want ze zouden elkaar treffen op de vergadering.

Maar hij dacht niet meer aan de vergadering. Haastig groette hij ook den rector, die nog een zinspeling duchtte op het gebeurde, maar hij liet het onaangeroerd.

Op de stoep stond hij even, als in beraad, bleek en strak, en haalde diep adem. Als iets vijandigs voelde hij in zijn rug het schoolgebouw met alles en allen. Och, hoofd voor hoofd waren ze hem

misschien niet kwaad gezind, maar hij was niet tusschen hen ingeburgerd, hij ging te strak en zelfstandig zijn eigen weg en zoodra er conflicten dreigden, schaarden ze zich om den rector, die de macht had. Hij was een Noordeling, een stoeve, onwrikbare Noordeling, hij paste niet bij hun soepeler Zuidelijkheid.

Als Vader er nu nog was, dan zou hij het hem nu zeggen. — Vaak had hij de conflicten al voelen dreigen, maar hij had nooit iets gezegd om de late vreugd van den altijd-eenzamen werker niet te bederven. Maar nu zou hij het moeten vertellen, want het was er, het tastbare, en hij moest steun hebben — begrijpen. — En Vader zou die kunnen geven.

Maar Vader was er niet meer. — Zijn vreugd kon niet meer vernietigd worden. —

Die wetenschap was hem een oogenblik als een weldadige pijn, maar tegelijk schreeuwde zijn eigen gemarteldheid in hem om troost.

Moeder was er — zij zou hem bijstaan op den weg, dien hij moest gaan.

Met een diepen zucht liep hij den schemerenden wintermiddag in.

Koos Godewaard stond nog met den deurknop in de hand en er was iets in hem, dat aarzelde: teruggaan of niet? Maar hij wist op dat oogenblik niets meer te zeggen en zoo liep hij de hooge, schemerige gang door naar het geraas der machines, dat van achter de gesloten deuren het gebouw doortilde. Toch was het, of hij telkens terugkeeren moest, omdat er nog iets ongezegd was gebleven, iets beslissends, dat zich langzaam losmaakte uit zijn moeizame gedachten.

Hij was er steeds bang voor geweest, dat het niet gaan zou. — Veel banger nog dan het vorige jaar. — Toen was het ook een heele teleurstelling, maar den volgenden dag al had hij een langen, opgewekten brief van Vader, die hem wees op de werkelijke vreugde van Kerstmis, die hem ook heenwees naar de blijdschap van het wederzien, als hij er tegen het voorjaar eens een paar dagen tusschen uit mocht breken. —

Zou Vader het begrepen hebben, dat hij eigenlijk niet goed van

huis kon? Hij had toch nooit geklaagd, maar Vader was een, die tusschen de regels las je gedachten, die je niet gezegd had. En al toonde hij dan ook nooit, dat hij je zwakheid begrepen had, hij gaf je wel altijd den troost, die je neerslachtigheid verhelderde. Johan was zelfstandiger, meende hij, die leek op Vader, die ging zijn eigen weg bij 't ouder worden en kwam thuis als een volwassene, die meedeelt van zijn ervaring, maar niet hunkert naar de weldaad van een troostend begripen. Maar hij — o, wat zou hij niet willen geven voor een stil, vertrouwd uurtje in het ouderlijk huis, waar Vaders en Moeders aanwezigheid al zulk een blijdschap was.

Maar Vader was er niet meer.

Moeder — ja, Moeder nog wel gelukkig. Daarom had hij zoo naar het thuis-zijn op Kerstmis verlangd. Bij haar zou hij tenminste vinden iets van den ouden troost, die hem gesterkt weer voort zou doen gaan.

Maar 't kon niet, had de directeur daareven gezegd. Hij moest zelf uit voor familiebezoek, en er moest een vertrouwd iemand achterblijven voor het geval er iets in die dagen gebeurde. Koos wist wel: hij kon de heele zaak niet aan zijn lot overlaten, ook al werd er niet gewerkt. Misschien, dat hij er later eens tusschen uit kon.

Later. — Koos zuchtte. Hij opende de deur en 't lawaai sloeg met een bons tegen hem aan. 't Was, of het hem opeens benauwde, of een verstikking naar hem greep. O, hij moest er even tusschen uit — even maar — wat anders hooren en zien dan dit daverende fabrieksgeweld, waartegen al zijn gedachten en verlangens dood liepen. Hij hield het niet meer uit.

Als verloren voelde hij zich in zijn werk, dat hij altijd had beheerscht en zijn oogen, die her en der dwaalden, zagen niets, omdat zijn geest wegreisde naar het verleden en zocht — zocht naar het bekende — het geliefde.

Opeens was het, of een gedachte losflitste in zijn hoofd. Als hij eens vroeg voor nu — voor één dag maar. — Hij zou morgenavond terug zijn, dan was het nog twee dagen voor Kerst, daar zou de directeur wel geen bezwaar tegen hebben. — O, als dat eens kon —

Zesde kerstboek 3

vanmiddag, nu dadelijk weg, en dan morgenavond weer terug. — Onmogelijke reis, dat hinderde niet — hij moest even loskomen uit den dooden werkdwang, uit kunnen zeggen al de herinneringen aan Vader en aan zijn jeugd. — Ja, hij moest met iemand spreken over Vader — niemand van al deze menschen had hem gekend — liefgehad — en thuis was Moeder, zij droeg den weerschijn van het verleden.

Haastig, alsof hij bang was, telaar te komen, liep hij de gang terug naar het kantoor van den directeur. Deze keek even verstoord op, toen Godewaard na zijn „ja” binnentrad. Wat zou er zijn — toch geen „maren”?

Toen vroeg hij om zijn ééne dag. De patroon keek hem verbaasd aan.

„Maar, Godewaard, jongen. Zoo'n reis en dan morgenavond terug. Ja, als je 't graag wilt. Maar ik kan je geen dag langer geven, want Donderdag moet ik zelf weg. Dus, wat mij betreft, ik heb geen bezwaar. Och, ik begrijp het wel, 't is voor je Moeder natuurlijk ook een teleurstelling, als je heelemaal niet komt. Je bent er nog haast niet geweest na je Vaders dood. Dus, regel het dan maar. Als je maar zorgt, dat morgen alles zijn gang kan gaan.”

Koos slipte bijna tusschen zijn zinnen weg. Er was een jongensachtige schaamte in hem, omdat hij niet tot Moeder ging om haar steun te brengen, maar om steun te zoeken. Maar de blijdschap juichte er over heen: hij ging — hij ging. — Zijn vroolijke gedachten reisden vooruit: wat zou Moeder opzien — wien ze verwachtte, hem nu natuurlijk heelemaal niet. — Zou Johan er al zijn? Wat wonderlijk dan: het huisgezin samen — zonder Vader.

Hij jachtte zijn werk af, machinaal-punctueel, met een starren wil in zich, dat er morgen voor wat zijn deel betrof, niets verkeerd zou gaan. Toen, na een vluchtig afscheidswoord met den directeur, liep hij de fabriek uit, langs de portierswoning naar het groote hek. Op den weg was alles stil in den doezelenden, grauwen Decembermiddag, uit de verte rolde met een knerpend draaigeluid een wagen aan. Achter hem dreunde dof de fabriek.

Hij stond een oogenblik als in aarzeling. De plotselinge wijde vrijheid golfde over hem heen, hij voelde zich verzinken in een blijdschap, die tegelijk droefheid was, want: hij ging naar huis — naar huis. — Maar Vader was er niet.

Met een diepen zucht liep hij de schemerte in.

Ze troffen elkaar in de tram, voor het laatste eind.

En tegelijk wisten ze het van elkaar.

„Jij ook?” vroeg bevreemd Koos, en het was niet om het komen van Johan, want dat had hij kunnen vermoeden. Maar 't was om het bleeke, hunkerende in zijn gezicht.

„Ja — Jij ook?” vroeg Johan.

„Ja.”

Toen zwegen ze en dachten aan hetzelfde: hun thuiskomen straks, waar Vader niet meer was.

„Moeder weet zeker, dat je komt?” vroeg Koos tenslotte.

„Nee, want ik had een vergadering. Maar die heb ik laten lopen, want ik moest naar huis. En jij?”

„Van mij ook niet. Ik heb maar één dag. Met Kerst kon ik niet. En ik moest even naar huis.”

Ze keken elkaar aan, omdat ze onwillekeurig dezelfde woorden gebruikten. Zoo waren ze vroeger samen ook gegaan, als ze terugreisden van een logeerpartij en, zonder dat ze 't elkaar zeiden, toch in hun stemmen de vreugde doorklonk, dat ze weer naar huis gingen. En nu waren ze volwassen — ieder had zijn plaats in het leven — en de een had van den ander gedacht, dat hij sterk genoeg was om alleen voort te gaan. Hun bezorgdheid was na Vaders dood alleen uitgegaan naar de moeder, die zoo eenzaam achterbleef, die nooit gewend was geweest in eigen kracht de stormen het hoofd te bieden, maar altijd schuts gezocht had bij Vader of bij hun jeugd. Hoe zou ze nu voort kunnen — alleen — in den neergang van het leven, een oude vrouw, die geen beschermer meer had?

Maar nu wisten ze, dat de ouderdom een sterkte heeft, die de jeugd niet kent. Dat het wel altijd geschenen had, alsof Moeder

steunde op hen, maar dat zij in werkelijkheid steunden op haar. Dat zij, die altijd geweest was als een, die luistert, in de stilte van haar eigen leven een schutse gebouwd had voor het hunne, waarheen zij nu vluchtten met hun leed en hun verlangen.

De tram nam de laatste bocht en hield met een gierenden uithaal aan het eindpunt stil.

Zij stapten uit en sloegen de donkere dorpslaan in — twee eendere figuren — stoer en groot.

In de warme stilte van haar huisje zat Moeder Godewaard en wachtte. Haar kleine, grijze hoofd was juist gebogen binnen den lichtval van de lamp, de Bijbel lag nog open voor haar, maar ze las niet meer — ze wachtte. Niet meer met de dwingende onrust van de laatste dagen; ze had tot Frans gezegd, dat ze klaar moest zijn, en nu was ze werkelijk klaar. Klaar, om in haar bevende, geopende handen te ontvangen de vreugde van het Kerstfeest, de vreugde, die alleen gedragen kan worden door hen, die door de diepe smart om eigen verlorenheid zijn gegaan, een vreugde, die zoo groot is, dat ze de eenzaamheid tot volheid maakt en de duisternis tot licht.

En omdat die vreugde tot haar kwam, kon Moeder Godewaard nu stil zitten en wachten.

Het tuinhekje klapte.

Ze hief het hoofd op en luisterde. Ze had den geheelen dag geweten, dat Johan nu vakantie kreeg, dat dit zijn trein moest wezen, maar ze had haar verlangen stil gehouden.

Twee paar voeten knerpten na elkaar in het grint.

Haar gedachten verwarden zich. Wie konden er komen? Haar deur werd geopend. 't Moesten toch bekenden zijn, die zoo zeker door de gang binnenstapten.

Ze legde onwillekeurig de hand op haar hart — het klopte daarbinnen zoo.

Meteen kwamen ze binnen — twee hooge gestalten in haar kleine kamer — Allebei dus.

Toen zag zij ze aan en gelijk rees ze op. Zij moest gaan staan,

want zij was de sterke. Al stond ze daar ook in den schemer in al de schamelheid van haar ouderdom, zij had de kracht — en deze kinderen, ze kwamen tot h  ar. Nooit tevoren had ze ze zoo gezien, haar sterke jongens, die nog zoo zwak waren in het leven, die hun deel nog niet alleen konden dragen. Daar stond haar oudste, die het erfdeel van zijn vader droeg in zijn bleeke, strakke gezicht. En haar jongste met het hunkerende verlangen in zijn oogen, die schuts zocht bij haar, zooals zij bescherming had gezocht bij de sterke liefde van haar man.

Nu was in haar de sterkte, een sterkte, die weende over de schaduwen, die er waren in het leven van haar kinderen — een sterkte, die juichte, omdat voor hen ook de vreugde kon zijn, als zij met haar opgingen naar de kribbe van Bethlehem. Daar, bij den nieuw-geboren Koning werd het leven immers een feestgave, als zij het maar aanvaardden, knielend in schuldbesef aanvaardden uit Zijne Hand. Zijn verzoening dekte de pijnende wonden van elks leven toe en bracht het licht op de donkerste plaatsen. Liet Hij haar in dit uur niet aanschouwen den rijkdom van het deel, dat Hij haar gegeven had, altijd — ook toen ze het niet wist — maar nu in den ouderdom het meest?

Een aarzeling had ook de jongens bevangen, terwijl ze verder de kamer in kwamen. Er was zulk een wonderlijke sterkte in de moeder, een sterkte, die ze nooit hadden gezien, maar die nu als een moede glorie van haar uitstraalde.

Maar   en beweging — en ze was weer de oude.

Met uitgestrekte handen kwam ze op hen toe:

„Kinderen — ik heb zoo gewacht. Ik heb gedwongen om jullie komst. Maar God heeft mij stil gemaakt en mij doen zien, dat wij allereerst met bereide harten Kerstfeest moeten vieren, dat het het voornaamste is, hoe wij komen bij de kribbe van den Heiland. Dan wordt ook al het andere ons geschonken. Nu schenkt Hij ons zelfs nog dit wederzien en — ik heb het niet verdiend.”

Ze stonden dicht bijeen, de drie. Onwillekeurig gingen Johans oogen naar het portret. De kring sloot zich weer; ze waren thuis.

Een warme, weldadige ontspanning trok door hun wezen: hier waren ze kind — hier mochten ze volgen.

En terwijl Johan zich over zijn moeder boog en haar kuste, zei hij gesmoord:

„Moeder — wij zijn klein en geslagen — wij komen naar u gevlucht. Maar als God het ons geven wil, zullen wij met u gaan naar Bethlehem, daar heeft Hij ook vreugde voor ons bereid.”

DE BOSCHMANNETJES

DOOR

D. HOGENBIRK JZN

Te Morsdael staat een huis.

Dat zal wel waar wezen, denkt ge, want dorpen, waar geen huizen staan, zijn er niet. Maar ik verzeker u, dat er lang niet op alle dorpen zoo'n huis staat, als hier wordt bedoeld. In de verte lijkt het een kerk, zoo groot en zoo hoog is het, ook heeft het twee torens, en de muren zijn zeker wel een halven meter dik, als 't niet meer is. De Morsdaelsche menschen noemen het nooit een huis, maar spreken altijd van: het Slot, en de Morsdaelsche kinderen doen desgelijks. Hoe oud het Slot is, weten ze niet goed, maar het is ouder dan het dorp. De kinderen zeggen soms, net als Keesje van het diakenhuis zei: „'et is zoo oud as de wereld." Dan moeten de menschen eventjes lachen, hetwelk ze beter konden nalaten, want in hun hart zijn deze menschen den kinderkens gelijk: ze kunnen evenmin zich voorstellen, hoe het stukje van de wereld, dat hun ter woning aangewezen is, er uit zou zien, als het Slot er niet was. Wat zouden menschen, die zijn gelijk een slaap, van eeuwen weten; ze kunnen er wat over praten, meer niet.

Vroeger stonden er meer groote, deftige huizen op het dorp, maar zonder torens en de muren waren niet zoo dik. Ze leken ook meer op paleizen dan op kerken. De menschen, die ze hadden laten bouwen, waren zeer blij geweest, toen die huizen klaar waren, want ze waren niet in paleizen geboren, ze waren maar geldkoningen, en dat kan ieder mensch worden, als 't meeloopt, sommige menschen worden het slapende.

Weet ge, hoe het komt, dat die huizen er nu niet meer staan?

Dat komt zoo: De slagregen is nedergefallen, en de winden hebben

gewaaid en zijn tegen die huizen aangeslagen, en toen zijn ze gevallen, want ze waren op het zand gebouwd.

Hier en daar, bij den ingang van een weiland, een sierlijk gesmeed hek; hier en daar, midden in de wei, een oude breedgetakte beuk; hier en daar, voor een simpele boerenhofstede, een verweerde steenen poort met een oud-Hollandschen naam er op — dat is alles, wat van die paleizen en luthoven over is. Ondanks zijn geweldige rijkdommen en sierlijke levensvormen heeft dat geslacht der geldkoningen de plaats zijner woning moeten inruimen voor de beesten des velds. Dit is zijn gelijkenis: een herder, die in de woestijn zijn hut bouwt om te vernachten, en dan vertrekt zonder weder te keeren.

Dit geeft aan de omgeving des dorps iets weemoedigs, zoodat wie er met zijn ziel luistert, telkens een klagten hoort, zooals de torenklok klaagt, wanneer er iemand begraven wordt, maar het klinkt heel in de verte.

Het Slot is ook op het zand gebouwd.

Het is een Jobsbode, die maar alleen ontkomen is om den Morsdaelers aan te zeggen: „De gedaante dezer wereld gaat voorbij.”

Maar ze denken, dat teksten alleen in den Bijbel staan, en dat er alleen in de kerk wordt gepreekt. Ook zien ze aan, wat voor oogen is. Daarom behoort de lof van het Slot tot den overvloed huns harten, waaruit hun mond geduriglijk spreekt. Zouden ze het Slot niet prijzen, het deftige, oude Slot, van hetwelk het dorp zijn oorsprong en naam heeft, gelijk een kind van zijn vader?

Volgens alle beschrijvingen van kasteelen, welke in de wereld zijn, behoort bij een Slot, dat het, behalve door een rustige, diepe gracht, waarin eenden en zwanen statig rondzwemmen, ook omringd is door hoog hout, dat statig is; breede stammen met grillige takken, welke dienen tot woning der „gevederde zangers,” en de nachtegalen, de opperzangmeesters in den tempel van ongekorven hout, zijn steeds op hun post.

Het bosch nu, dat bij het Slot behoort, heeft twee deelen, welke scherp onderscheiden zijn. Het kleinste deel is rechts en het grootste

links van het kasteel. In beide deelen lachen de zonnestralen door het loover, zoodra de tijd om te lachen voor hen gekomen is. Wanneer de vogeltjes in het groote bosch zingen, zwijgen ze in het kleine niet. De bloempjes weten er zonder onderscheid van kleuren en geuren, bont en rijk. De boomen juichen er samen van lentevreugd en zomerweelde, en worden er moe, als de dag der dorre blaären komt. Niet door de natuur is die scherpe onderscheiding gemaakt, maar door de menschen.

De Slotbewoners hebben het kleine bosch tot particulier gebruik gereserveerd. Daarom zijn er aan de boomen „Verboden-Toegang”-plankjes gespijkerd, hetwelk bepaald al lang geleden is, want van sommige plankjes is een stuk verdwenen, en overal is het schrift zoo goed als onleesbaar geworden; ze hadden ook beter ijzeren bordjes kunnen nemen.

In één ding onderscheidt het kleine bosch zich van het groote. Er staat een huisje, dat ook iets op een kerk gelijkt, want behalve dat er boograampjes in de muren zijn, draagt iedere hoek een zeer spits torentje. Het dak van dit huisje is wat gedrukt, maar heeft toch ook den torenvorm. Er moet, zoo vertellen ze op het dorp, heel lang geleden een kruis op gestaan hebben, dat er, toen het eens geweldig stormde, afgewaaid is. Voorts is dit huisje aan den buitenkant wit gepleisterd, ook staat er een zwaar ijzeren hek omheen, en dat is zwart. Als er bloemetjes bloeien, zijn het viooltjes, zacht als fluweel en donker-paars, ook wel vergeet-mij-nietjes.

In de archieven van het Slot is beschreven, wanneer en door wie dit huisje is gebouwd, zelfs worden er zorgvuldig de papieren bewaard, die vermelden, hoeveel die bouw heeft gekost, maar er ontbreekt een document, dat verhaalt, hoe de Slotbewoners tot dien bouw gekomen zijn. Dit staat in het boek der binnenste gedachten hunner harten, welks geschrift nog minder goed leesbaar is, dan de verbleekte letters op het vergeelde perkament. Maar er is nog wel wijs uit te worden, als men maar scherp-ziende oogen heeft.

Nadat ze vele, vele jaren hun dooden verstoken hadden in graven, zooals alle menschen graven hebben, was de gedachte bij hen opge-

komen, dat ze den Dood zouden eeren boven de eere, welke hij van gewone menschen ontvangt, wanneer ze voor hem een eigen huis lieten bouwen op hun grondgebied; dat was natuurlijk een dooddoener. Hoewel het den Dood niet de moeite waard was om er één woord met hen over te spreken, heeft hij hun toch aan het verstand weten te brengen, dat hij geen andere woning verkoos dan onder den grond, met veel ruimte, maar zonder licht en lucht. Toen ze dit naar zijn wil in orde hadden gebracht, heeft hij van zijn kant ook de beleefdheid in acht genomen, door hen boven den grond een huisje te laten bouwen naar hun gelusten. Eenparig oordeelden ze, dat het aan het einde van het kleine bosch komen moest, zoodat ze het vanuit het kasteel niet konden zien, want zelf werden ze ook niet graag bekeken, en toen was er bedrog in hun geest. Het mooiste was, dat ze, toen alles klaar was, den Dood met een glimlach naar dat huisje hebben zien kijken, alsof hij zeide: „Gij wordt vriendelijk bedankt voor de eer, welke gij mij aandoet.” Maar het is hun eigen glimlach geweest, want de Dood geeft niet om mooie, witte huisjes boven den grond, met bloemetjes er omheen. Ook lacht hij nooit, hij kan het niet. En den menschen complimentjes te maken, komt niet in hem op.

Er is nog meer van dit huisje te vertellen.

In den zijgevel, waar de ingang tot den grafkelder is, hebben ze een nis gebouwd. Daar staat nu een levensgroot Christusbeeld, met uitgebreide armen, wit marmer. Omdat dit beeld wel een mond heeft, maar niet spreken kan, hebben ze boven die nis een stukje van een Christuswoord gebeiteld, dat aldus luidt: „Komt herwaarts tot Mij en Ik zal u rust geven.” In den voorgevel staat, boven de dubbele eikenhouten deur met zwaar beslag, wederom een Christuswoord; het is dat machtige woord: „Ik ben de Opstanding en het Leven.” Maar wat Christus er bij gezegd heeft, van het vermoeid en belast zijn en van het gelooven in Hem, staat er niet bij; het is misschien te lang geweest.

Op marmeren platen, welke aan de wanden ingemetseld zijn, staan in de kapel de namen der dooden. In de familieregisters staan die

namen ook, maar de volgorde is er anders. Vooral ten dage, dat er weer een naam bij moet in de kapel, zijn ze nieuwsgierig, welke de volgende wezen zal. Maar dat verklapt de Dood nooit, hij weet het zelf niet. Hiervan kunnen ze echter zeker zijn, dat hij geen enkelen naam vergeten zal. Zonder mankeeren zorgt hij, dat allen, die op het Slot geboren zijn, ter bestemder tijd derwaarts wederkeeren. Tegen moeite en kosten om hen te halen ziet hij volstrekt niet op; zelfs is het meermalen gebeurd, dat hem geboden was een verre, buitenlandsche reis te maken — en hij ging.

De godsdienst van de kapel zit niet enkel aan den buitenkant. Ook in haar binnenste is zij godsdienstig, want rechts is een schrift aan den wand, dat uit de profetie genomen is: „Zij zullen rusten op hunne slaapsteden.” Links spreekt wederom de profetie: „Uwe dooden zullen leven.” Heel mooi is, wat er gebeiteld is in het steentje van de freule, die in den vijver van het Slot verdronken is: „Het dochtertje is niet dood, maar slaapt.” Voorts hebben ze er nog een bidstoeltje te pronk gezet van zwart-gelakt palisanderhout met wit-satijnen bekleeding, zeer oud. En de baar, welke er staat, wacht maar

Zelden wordt de kapel in haar rust gestoord. Zoo nu en dan komt de tuinman om te luchten of te ragen, en de metselaar om wat bij te witten. Het gebeurt wel, dat de Slotbewoners dan even inloopen, vooral om naar het steentje van de freule te kijken. De andere teksten kennen ze al lang, daar behoeven ze niet meer naar te kijken.

Maar als er een doode bijgezet wordt, is het er zeer druk. Dan gaat de familie met het lijk er in en de dorpelingen staan er voor. Dan wordt er gesproken en gezongen, gelijk lieden, die bij halve teksten leven, plegen te spreken en te zingen: van de rustplaats na den strijd der deugd. En den Dood belachen ze, zingende: „Zouden wij voor 't sterven beven, sidd'ren voor dien jongsten nood?”

De Dood verbiedt dit zingen niet, want hij heeft te veel bij zijn korte bezoeken op het Slot meegemaakt, om niet te weten, wat hij van die heldhaftigheid denken moet. Van „de zoete vreugd,” waarmee ze in hun lied beweren aan zijn woning te denken, heeft hij weinig bespeurd.

Maar de Slotbewoners denken, dat hij meezingt. Hierover verblijden ze zich, want nu ze bemerken, dat de Dood van den godsdienst houdt, gelijk zij er van houden, wordt de klove, die er gaapt tusschen hun huis en het zijne, minder diep. En de Dood laat dat maar zoo, hij geeft er niet om, wat de menschen, rijken of armen, dat doet er niet toe, van hem denken — zoo zeker is hij van zich zelf en zijn werk. Als het straks weer stil is in de kapel, gaat hij in de donkere ruimte daaronder rustig zijn gang. Hij spreekt niet, hij zingt niet, hij zorgt maar, dat hij zijn werk afmaakt, gelijk hem bevolen is — en nooit mankeert er iets aan.

Dit is het huisje in het kleine bosch.

De Morsdaelsche jongens, die niets dan leven in zich vinden, zoodat ze niet weten, wat ze van dood en sterven moeten maken, storen zich aan die grimmige plankjes niet. Ze begrijpen niet, waarom ze hun voeten niet zouden zetten op paden, waar God Zijn zonnestralen lachen doet. Evenmin, waarom zij minder dan de vogels en de bloemen zouden zijn. Als ze meenen, dat hun levensvreugde in de omgeving van de kapel kan verhoogd worden, hebben ze doorgaans durf genoeg om er te komen. Alleen om den rentmeester durven ze soms niet, want als die hen snapt, zijn ze zuur. Hij vertelt het vast aan hun vader, en die werkt voor het Slot. Maar anders . . . nou, ze zouën er best in durven, scheppen ze tegen elkaar op, in den grafkelder bedoelen ze. Er in blijven, dat is iets anders, vinden ze, daar hebben ze niet van terug

De Morsdaelsche menschen zijn wijzer.

Ze durven er ook wel in, ja, zouden er hun hand niet om verdraaien, als ze er moesten slapen — anders zouden ze er toch ook wel voor bedanken om in hetzelfde vertrek te slapen, als er bij hen een dooie boven aarde staat. Zoo'n lijk zal je niks doen, als je geweten maar zuiver is, zie je.

Maar dat onderscheid maken, dat zit hun dwars. Die rijke lui denken zeker, dat ze beter zijn dan een arm mensch. En dan zoo'n beeld van „onze lieve Heer” en dat bidstoeltje. Net

goed, dat de wind dat kruis er afgekieperd heeft, anders zou het compleet een Roomsche kerk zijn geweest. Foei, foei. Als het zoo eens te praot kwam, zouën ze het best tegen den baron durven zeggen

In dit ééne ding zijn de Slotbewoners dom en dwaas in hun oogen, en prijzen ze het Slot niet.

„Juist zoo,” denkt de Dood, „die steenen, wel samengevoegd en met teksten versierd, zijn een onderwijs der ijdelheden.”

Om de jongens, die nog niet weten, dat het geen pas geeft om zoo'n leven te maken bij graven, buiten het verboden terrein te houden, zeggen de menschen wel eens: „Het spookt in het kleine bosch, pas maar op, hoor.” De kleinere jongens gelooven dat, maar de grootere lachen er om, en dan krijgen ze ruzie.

Maar de Dood maakt zulke praatjes met de jongens niet. Hoewel hij hen eerst maar laat begaan bij zijn woning, komt hij hen later de waarheid zeggen. Dit doet hij zoo. Hij laat door den herfstwind het gordijn van bladeren wegschuiven van voor zijn huisje, zoodat ze het van-den-weg-af kunnen zien. Als die jongens dan voorbijkomen, is het net, alsof hij door een van de boograampjes naar hen kijkt, in het donker voelen ze dat. Ook is het, alsof hij roept: „Zie hier ben ik.” Natuurlijk houden ze zich, alsof ze niets zien en hooren. Als ze alleen zijn, doen ze een stapje aan of gaan een deuntje fluiten. Maar wanneer ze hun meisje bij zich hebben, zeggen ze een aardigheidje. Het zal er een aardigheidje naar zijn, niet veel zaaks. „Zeg, doe niet zoo akelig, flauwe knul,” vermaant het meisje in liefde. Maar de Dood heeft zijn zin. Het meisje, net zoo goed als die jongen, heeft zijn stem gehoord en zijn aangezicht gezien, zoodat ze nu weten, dat de Dood geen spook is, al weten ze nog niet, wat hij wel is. Als het er van komt, dat ze man en vrouw worden, zullen ze nooit echt met hun tweetjes zijn, de Dood zal bij hen inwonen, precies zooals hij woont bij het Slot, ook al schijnt het den meesten tijd, dat hij zeer verre is.

Hun ziel heeft geluisterd — en het is de ziel, die overwint.